

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗМІСТ ТЕРМІНІВ «КОНФЛІКТНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» ТА «КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

Голубєва Марія Олександрівна

ORCID ID: 0000-0001-5191-7984

доцент, кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри психології та педагогіки

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна

Жарук Ірина Василівна

здобувачка Ph. D. освіти

кафедри психології та педагогіки

факультету соціальних наук та соціальних технологій

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна

Науковий керівник: Гірник Андрій Миколайович

ORCID ID: 0000-0002-8651-6512

професор, кандидат філософських наук,

професор кафедри психології та педагогіки

заслужений працівник освіти України

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Україна

***Анотація.** Статтю присвячено психолого-педагогічному аналізу спільного та відмінного у змісті термінів «конфліктна компетентність» та «конфліктологічна компетентність». Конфліктологічна компетентність є інтегрованим психологічним новоутворенням, яке відображає теоретичну підготовку та практичну готовність особистості до попередження та ефективного вирішення конфліктів. Конфліктна компетентність – це вміння використовувати конфлікт для досягнення власних цілей. При цьому людина конфліктує та вирішує конфлікти у повсякденному житті, не спираючись на наукові методи.*

Актуальність теми дослідження. Процес формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців із психології, педагогіки, соціології, соціальної роботи, зв'язків із громадськістю та майбутніх фахівців із інших соціономічних професій зумовлений специфікою їхньої професійної діяльності.

Наразі в сучасному суспільстві існують дві протилежні, однак взаємопов'язані тенденції. Із одного боку, громадяни об'єднуються в різноманітні групи в соціальних мережах, і в такий спосіб швидше поширюється інформація. Із іншого боку, легко створюються умови для передачі неправдивої інформації та інформаційних війн. Уміннями зняття психологічної напруги, розбалансованості гармонійних стосунків у робочому середовищі, вмінню використовувати прийоми медіації у колективі в умовах конфлікту повинні бути озброєні випускники/випускниці сучасних ЗВО. Зрозуміло, що «конфліктологічну компетентність необхідно формувати в процесі підготовки спеціаліста, який у подальшому продовжує її набувати разом із досвідом роботи» [Гірник А., 2011, с. 19]. Саме тому актуальним залишається питання про формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. У чинному Законі України «Про вищу освіту» зазначається, що якість вищої освіти забезпечується набуттям майбутніми фахівцями різних видів компетентності як динамічної комбінації знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей [Закон України «Про освіту», 2017]. У цьому ж державному документі підкреслюється, що компетентність визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному ступені вищої освіти [Закон України «Про освіту», 2017].

Про ґрунтовний та дуже цікавий підхід до розвитку загальних та ключових компетентностей говориться у вітчизняній «Концепції розвитку педагогічної освіти» (далі – Концепція): «Майбутнє характеризується зростанням невизначеності. Багато традиційних професій можуть зникнути впродовж однієї зміни поколінь, натомість з'являтимуться інші, з невідомими сьогодні характеристиками. Саме тому в змісті...вищої освіти все більше уваги приділяється формуванню та розвитку (загальних, ключових тощо) компетентностей...» [Наказ МОН України, 2018, с. 2]. І далі підкреслюється, що «заслуховують підтримки зусилля, спрямовані на підготовку педагогічних працівників за новими перспективними професіями, зокрема, «андрагог», «тьютор», «модератор», «фасилітатор», «менеджер електронного навчання», «асистент вчителя» тощо» [Наказ МОН України, 2018, с. 2]. Однак, тут хочемо відмітити, що чомусь не йдеться про підготовку медіатора, того, хто знає конфліктологічну теорію та вміє грамотно залагоджувати конфлікти. Тим більше, що у пункті 2.2. «Ключові завдання різних різновидів педагогічної освіти» цієї Концепції написано: «Завдання третього...рівня вищої педагогічної освіти є підготовка педагогів-дослідників..., які здатні розв'язувати комплексні проблеми...» [Наказ МОН України, 2018, с. 9]. А комплексні проблеми завжди містять об'єктивні суперечності, які, як відомо, є рушійною силою будь-якого розвитку, крім того, суперечності можуть трансформувати в конфлікти.

Наукові дослідження низки вітчизняних учених присвячено теоретичним та методичним засадам формування професійної компетентності та професійної конфліктологічної компетентності (Н. Бібік, В. Галаган, А. Гірник, Т. Дудкевич, І. Зязюн, А. Ішмуратов, Н. Кошечко, В. Кремень, Г. Ложкін, О. Мазоренко, О. Миронова, Н. Ничкало, О. Овчарук, В. Орлов, О. Отич, Н. Пов'якель, О. Пометун, І. Руденко, В. Свистун, І. Тітаренко, О. Фурса, С. Філь, В. Ягупов).

Наразі Радою Європи визначено п'ять ключових компетенцій/компетентностей (із англійської - *key competencies*), комплексне впровадження яких в освітній процес повинно забезпечити готовність випускників різних навчальних закладів до швидкої адаптації та ефективної самореалізації в умовах ринку праці сучасного інформаційно-комунікаційного суспільства. Наводимо лаконічно їхній перелік:

- політичні та соціальні компетенції/компетентності, такі як здатність брати участь в прийнятті групових рішень, у підтримці демократичних інституцій; вирішувати конфлікти мирним шляхом;
- компетенції/компетентності, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві, а саме: прийняття відмінностей, повага у ставленні до інших і здатність жити з людьми інших культур, мов і релігій;
- компетенції/компетентності, котрі стосуються володіння усною й письмовою комунікацією, є особливо важливими для роботи;
- компетенції/компетентності, пов'язані з опанування інформаційних технологій, здатність критично оцінювати інформацію, котра розповсюджуються ЗМІ та рекламою;

- здатність учитися упродовж життя на основі неперервної освіти в професійному та соціальному контекстах (*переклад із англійської одного із авторів тез – І. Ж.*) [Hutmacher, W., 1997, с. 11].

Деякі дослідники пояснюють розбіжності щодо визначення понять «компетенція» та «компетентність» як результат неточного перекладу термінів, поданих у рекомендаціях Ради Європи, інших міжнародних документах та англомовних наукових працях [Бібік Н., 2004], [Головань М., 2011], [Нагорна Н., 2007]. Так відбувається, оскільки англійський термін *competence* (у) налічує два українських еквіваленти – компетентність і компетенція.

Провідні вітчизняні дослідники В.Ягупов та В.Свистун під структурою професійної компетентності фахівця мають на увазі такі елементи (подаємо без деталізації, яку визначено цими авторами): 1) загальнолюдську компетентність; 2) загальнонаукову; 3) загальнопрофесійну; 4) фахову; 5) функціональну; 6) особистісну [Ягупов В., Свистун В., 2007].

У книзі «Енциклопедії освіти» за редакцією В.Кременя поняття «компетентність у навчанні» визначено як інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування і розвитку в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності у певній сфері [Енциклопедія освіти, 2008, с. 408]. Компетенції – це відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки, необхідна для якісної продуктивної діяльності учня в певній сфері, тобто соціально закріплений результат. Компетентність є результатом набуття компетенцій, яка на відміну від них включає особистісну характеристику й ставлення до предмета діяльності [Енциклопедія освіти, 2008, с. 409].

Більшість із українських науковців вважають помилковим ототожнення понять «компетентність» та «компетенція». На думку В.Калініна, компетентність – це більш широке поняття [Калінін В., 2005]. У цьому ж руслі висловлюється О.Кучай, зауважуючи, що компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією, котра відбиває особисте ставлення до неї та предмета діяльності. [Кучай О., 2009].

М.Головань, І.Чемерис притримуються іншої наукової позиції, акцентують увагу на тому, що компетенція не може бути елементом компетентності, оскільки обидва ці поняття мають власну структуру. Крім того, компетенція є пов'язаною зі змістом сфери діяльності, а компетентність завжди стосується особистості. [Головань М., 2011; Чемерис І., 2006].

При аналізі психолого-педагогічної літератури знаходимо два поняття «конфліктна компетентність» та «конфліктологічна компетентність», які деколи ототожнюються, інколи диференціюються. Ці два поняття походять із двох слів: «конфлікт» та «конфліктологія». Іноді при розуміння конфлікту наголошують то на аспекті виникненні суперечностей, на зіткненні інтересів, то на аспекті способу усунення суперечностей.

Термін «конфліктна компетентність» використовують дослідники М.Войтович, О.Воронцова та Ю.Данечкіна, Л.Нікіфорова та інші. Якщо розглядати феномен конфлікту як специфічно організовану діяльність, в якій суперечність іманентно присутня та утримується у процесі його вирішення, то тоді, можна вважати, що конфліктна компетентність є складовою комунікативної компетентності. У такому ракурсі, конфліктна компетентність виступає однією з найважливіших характеристик особистості. Тоді, конфліктна компетентність – це вміння і готовність використовувати конфлікт як засіб досягнення власних цілей. Це може бути провокування особистісного конфлікту з метою послаблення позицій іншої сторони

у діловому конфлікті, вміння максимально використовувати свої сильні сторони і ресурси та водночас користатися з помилок і слабких сторін іншої сторони для перемоги у конфлікті. Конфліктна компетентність виявляється не тільки у ефективній безпосередній боротьбі з опонентом, але включає комплекс діагностичних, прогностичних, рефлексивних умінь. Такі уміння виявляються, наприклад, у виборі найсприятливішого часу та місця початку конфлікту, у системному накопиченні доказової бази своєї правоти для подальшого використання у судовому розгляді, в усвідомленні та ліквідації своїх «слабких місць», що проявилися в процесі конфлікту, тощо. Таким чином, конфліктна компетентність, на нашу думку, може використовуватися як для перемоги в конфлікті так і для перемоги над конфліктом (розв'язанні, залагодженні конфлікту), на відміну від конфліктологічної компетентності, яка є переважно технологією запобігання конфлікту та його подолання.

У сучасній психолого-педагогічних джерелах існують різні визначення поняття «конфліктологічна компетентність». Вітчизняні вчені визначають цей термін і як психологічну особливість особистості, і як інтегроване утворення, і як підсистему та т.і. Дослідженню поняттю «конфліктологічна компетентність» приділили вагу в своїх наукових розвідках А. Гірник, Т. Дзюба, О. Климентьева, І. Козич, Л. Котлова, Н. Кошечко, Л. Мухіна, І. Тітаренко, С. Філь та інші.

Т. Дзюба вважає, що конфліктологічна компетентність – це вміння ефективно використовувати технології запобігання конфлікту та його подолання [Дзюба Т., 2004, с. 29]. Такої ж думки притримується й А. Гірник [Гірник А., 2011]. На думку, О. Климентьевої конфліктологічна компетентність є інтегрованим особистісним утворенням, яке відображає теоретичну підготовку та практичну готовність майбутнього фахівця до попередження та ефективного вирішення конфліктів, що значить готовність до здійснення безконфліктної професійної діяльності [Климентьева О., 2015, с. 275].

Більшість дослідників вважає, що конфліктологічна компетентність посідає важливе місце в структурі професійної компетентності. І. Козич вважає конфліктологічну компетентність однією із необхідних складових професійної компетентності [Козич І., 2008, с. 9]. Л. Котлова пише, що поняття «конфліктологічна компетентність» є різновидом як професійної компетентності так і соціальної компетентності [Котлова Л., 2014, с. 182]. І. Тітаренко підкреслює, що конфліктологічна компетентність виступає «складовою професійної компетентності, оскільки її сформованість сприяє підвищенню якості та забезпеченню високої результативності професійної діяльності фахівця» [Тітаренко І., 2018, с. 42].

Висновки. При виникненні будь-якого конфлікту існує два рівні вирішення цього феномену: перший передбачає розпізнавання ознак конфлікту, утримання втілену в ньому суперечність, володіння засобами регулювання для вирішення конфлікту; другий рівень – проектування необхідних результатів конфлікту, конструювання їх в певній ситуації взаємодії, володіння методами організації продуктивної поведінки сторін взаємодії в конфлікті.

Зміст терміну «компетенція», як правило, розуміють як здатність та ресурси особистості, котрі забезпечують виконання професійної діяльності й досягнення певного результату; відповідність фахівця певним професійним вимогам. Зміст терміну «компетентність» в основному характеризує діяльність особистості, інтегровану властивість, що відображає поведінку людини в широкому спектрі життєвих і професійних ситуацій.

Конфліктна компетентність охоплює прийоми та способи, за допомогою яких кожна людина конфліктує та вирішує конфлікти у повсякденному житті, не спираючись на наукові методи. Натомість конфліктологічна компетентність передбачає звернення до науково-теоретичної бази, формування та розвиток конфліктологічних умінь і навичок, до набуття практичного досвіду вирішення конфліктів із метою зменшення деструктивного впливу та переведення їх у конструктивне русло.

Цю статтю виконано в рамках розробки науково-дослідної теми кафедри психології та педагогіки НаУКМА «Психологічні умови та механізми функціонування особистості в реаліях сучасного українського суспільства». Реєстраційний номер в УкрІНТЕІ: 0121U114361. Науковий керівник: професор, доктор психологічних наук, завідувач кафедри психології та педагогіки НаУКМА професор В. М. Чернобровкін.

Список використаних джерел:

1. Бібік, Н. В. (2004). Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз. О. В. Овчарук (Ред.). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики*. (с. 45-50). Київ: К.І.С.
2. Воронцова, О. & Данечкіна, Ю. (2006). Конфліктність та конфліктна компетентність особистості. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*, 3 (35), 302-307.
3. Гірник, А. М. (2011). Конфліктологічна компетентність як складова професійної компетентності сучасного фахівця. *Зб. матеріалів III Міжнар. наук. конф. «Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої освіти» (м. Харків, ХНТУСГ імені П. Василенка, 13-14 трав. 2011 р.)*. Харків, 19-22.
4. Головань, М. С. (2011). Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8, 224-233.
5. Дзюба, Т. (2004). Конфліктологічна компетентність директора школи. *Шлях освіти*, 1, 29-34.
6. Закон України «Про вищу освіту». (2017). <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
7. Калінін, В. О. (2005). *Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур*. (Дис. канд. пед. наук). Житомир.
8. Климентьева, О. С. (2015) Конфліктологічна компетентність як складова професіоналізму майбутніх правоохоронців. *Педагогіка та психологія: збірник наук. праць. Харк. нац. пед. університет ім. Г. С. Сковороди*, 51, 269-276.
9. Козич, І. (2008). Модель формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 1, 110-118.
10. Котлова, Л. О. (2014). Формування конфліктологічної компетентності майбутніх практичних психологів. *Практична психологія освіти XXI ст. : проблеми та перспективи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Умань, 20-21 травня 2014 р.) ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини*. Умань, 180-184.
11. Кремень, В. Г. (Ред.). (2008). *Енциклопедія освіти*. Київ: Юрінком Інтер. 1044.
12. Кучай, О. В. (2009). Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. *Рідна школа*, 11, 44-48.
13. Міністерство освіти та науки України. (2018). Наказ № 776 від 16 липня 2018 р. «Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти». <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>
14. Нагорна, Н. В. (2007). Формування у студентів понять компетентності й компетенції. *Виховання і культура*, 112, 266-268.
15. Нікіфорова, Л. Б. (2007). Роль та значення емоційної культури в професійній діяльності майбутнього менеджера. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 34, 111-114.

16. Тітаренко, І. І. (2018). *Педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців з реклами і зв'язків з громадськістю*. (Дис. канд. пед. наук). Національний університет «Кієво-Могилянська академія», Національна академія педагогічних наук України, Київ. <https://docplayer.net/82564050-Titarengo-irina-igorivna-disertaciya.html>
17. Чемерис, І. М. (2006). Нові вимоги до спеціаліста: поняття компетентності та компетенції. *Вища освіта України*, 2 (20), 84-88.
18. Ягупов В. В. & Свистун В. І. (2007). Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки Національного університету «Кієво-Могилянська академія» : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. Київ : КМ Академія. Т. 71, 3-8.
19. Hutmacher, W. (1997). Key Competencies for Europe: Report of the Symposium (Berne, Switzerland, March 27-30, 1996). *A Secondary Education for Europe Project*. Strasbourg: Council for Cultural Cooperation.